

Nieuwe kans voor Leidse Meelfabriek

ERIC JAN WETERINGS

Een hoge betonnen kolos aan de Zijlsingel torent hoog boven de Leidse binnenstad uit. Voor veel Leidenaars een monsterlijk bouwwerk, voor anderen een monument. Na een jarenlange discussie maakt deze voormalige Leidse Meelfabriek De Sleutels nu een goede kans om een plaats te krijgen op de Rijksmonumentenlijst.

De Meelfabriek aan de Zijlsingelzijde. (foto's N.J. Bavelaar).

Stiel, de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden, ijvert al sinds 1988 voor behoud van het complex. Om de jarenlange patstelling over de positie van de Meelfabriek te doorbreken organiseerde de stichting een rondleiding door het complex voor Leidse politici. Plaatselijke architecten en deskundigen van het Pie (Projectbureau Industrieel Erfgoed) legden uit waarom dit gebouw niet gesloopt moet worden. Projectcoördinator *Hildebrand de Boer* van het Pie noemde De Sleutels 'een van de weinige authentieke voorbeelden van wat er van de graanverwerkende industrie in Nederland is overgebleven. Naast de unieke betonconstructies waaruit het complex is opgebouwd, is het opmerkelijk dat de meeste produktiemiddelen nog in hun geheel zijn bewaard, zoals bijvoorbeeld het interne transportsysteem.' De plaatselijke politici reageerden terughoudend op deze bevindingen. De verantwoordelijke wethouder voor ruimtelijke ordening *Van Rij* en de voor monumentenzorg verantwoordelijke burgemeester *Goekoop* meenden, dat stedenbouwkundige bezwaren zwaarder wegen dan behoud.

Niettemin zou het voor Goekoop geen schrikbeeld zijn als het gebouw op de Rijksmonumentenlijst zou komen, zo verklaarde hij na de excursie in het *Leidsch Dagblad*. 'Ik vind het geen mooi gebouw en zoals het er nu bijstaat zou ik het niet willen hebben. Provincie en Rijk moeten zich er eerst over uitspreken. Ik wacht de gang van zaken rustig af.'

Volgens De Boer moet de discussie over behoud zich niet beperken tot de subjectieve vraag of een gebouw 'mooi' of 'lelijk' is. 'Wij willen alleen behouden wat essentieel is en daarbij letten we ook op de cultuurhistorische en sociaal- economische waarde.' Het complex wordt overigens niet direct bedreigd. Eigenaar Meneba gebruikt het de laatste jaren als opslagplaats voor graan. In andere ruimten hebben kleine bedrijfjes en kunstenaars (tijdelijk?) een plaats gevonden. Projectontwikkelaars beten de afgelopen jaren hun tanden stuk op het complex en een nieuw bestemmingsplan van de gemeente laat nog op zich wachten.

Historie

Meelfabriek De Sleutels werd in 1883 opgericht als *De Koster & Co*. In de loop van tientallen jaren werd het

complex steeds verder uitgebreid. Aan het eind van de vorige eeuw werd de fabriek verschillende keren door brand getroffen. Momenteel zijn twee belangrijke gebouwen van rond de eeuwwisseling nog bewaard: het ketelhuis uit 1896 en het silogebouw uit 1904. Beide onderdelen zijn voorbeelden van vroege grote betonconstructies in Nederland. Ook in andere delen van het complex die later zijn aangebouwd zijn zeldzame, unieke constructies te vinden, zoals het riffellokaal uit 1931, het meelpakhuis uit 1937 en het reinigingsgebouw uit 1938. De buitenmuren hebben geen dragende of steunende functie, maar scheiden alleen het binnenwerk van 'buiten'. Het meelpakhuis heeft een volledig betonskelet, dat is opgebouwd uit zogenaamde paddestoelvoeren. Deze bestaan uit een vlakke vloerplaat, ondersteund door achthoekige kolommen, die er via een eveneens achthoekige kolomkop op aansluiten. Deze paddestoelvoeren met kolomplaat komt vaker voor, maar niet in deze constructie. Het riffellokaal is opgebouwd uit een volledig ijzeren skelet van kolommen en balken. Bijzonder is dat over de ijzeren balken houten vloerdelen liggen zonder een houten balklaag. Die constructie maakt het eenvoudig om een gat te zagen in de houten vloer om een nieuwe buis of leiding aan te leggen. Als het gat niet meer nodig is kan het simpel worden gevuld met een houten stop. Het reinigingsgebouw uit 1938 combineert betonnen balken met dezelfde soort houten vloerdelen als in het riffellokaal. Deze combinatie was tot dusver onbekend.

Plastiek van bouwmassa's

De meelfabriek sloot haar deuren in 1988, toen eigenaar Meneba besloot de productie naar Rotterdam over te brengen. Vakbonden probeerden de dreigende sluiting af te wenden, maar werden door de toenmalige Leidse wethouder *Fase* de deur gewezen met de historische woorden 'de gemeente doet niet in meel.' In datzelfde jaar onderzoekt Stiel de waarde van de fabriek, in samenwerking met de vakgroep *Historie* van de bouwkunde van de Technische Universiteit Delft. Daaruit volgt een aanvraag om het complex op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. 'De Meelfabriek is een gebouw dat intrigeert door zijn krachtige stedenbouwkundige aanwezigheid, door de fantastische plastiek van de bouwmassa's en door de ligging aan Zijlsingel en Ankerpark. Zowel voor de ontwikke-

Zuid-Holland

Joodse begraafplaats weer open

Den Haag - Sinds 11 september is de Joodse begraafplaats aan de Scheveningseweg te Den Haag weer opengesteld. 300 jaar geleden verwierf de Joodse gemeenschap het terrein. Op 11 september werd ook een kunstwerk onthuld, ontworpen door het architectenbureau *Braaksma en Roos*, dat de begraafplaats ook gerestaureerd heeft. In 1988 werd deze restauratie voltooid. Sindsdien houdt de stichting *Levi Lassen* zich bezig met het onderhoud.

Noord-Brabant

Nieuw straatmeubilair Breda

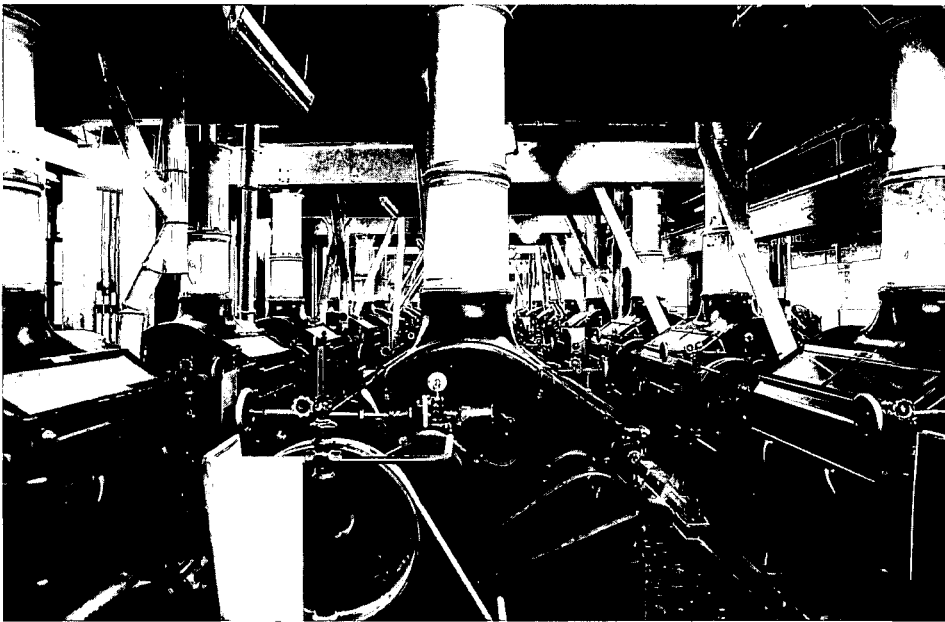
Breda - De Bredase binnenstad krijgt nieuw straatmeubilair. B en W heeft daartoe een besluit genomen. Er komen nieuwe zitbanken, verlichting, papierbakken en andere objecten die op straat staan of aan gevels hangen. Bij de keuze van het meubilair is gelet op het karakter van straten en pleinen: historische buurten krijgen ander meubilair dan nieuwere buurten. Verder is het meubilair vandalisme-bestendig en functioneel.

Cultuurprijs Breda

De Stichting Nederlandse Kunsten Antiekbeurs in Breda heeft een jaarlijks toe te kennen Cultuurprijs Breda ingesteld. De prijs is f 25.000,- groot en wordt uitgereikt om kunsthistorisch onderzoek op het gebied van vooral de toegepaste kunst te bevorderen. Voor de prijs, voor het eerst uit te reiken op de 29ste Kunst- en Antiekbeurs Breda (7-17 april 1995) komen onder anderen in aanmerking onderzoekers, schrijvers, regisseurs en producties. Informatie: *mevr. I. van Well*, 076-148760.

Revolving Fund 1994

Het Nationaal Restauratiefonds heeft 14 projecten geselecteerd die in aanmerking komen voor gelden uit het Revolving Fund. Het gaat om 9 miljoen gulden die ten goede komen aan restauraties van: 11 molens in Alkemade, kasteel Endegeest in Oegstgeest, een winkelpand en fabriekshal in Winschoten, het Kapucijnenklooster in Gemert, kasteel Weldam in Markelo, buitenplaats Heijen in Gennep, boerderijen in De Wijk, Havelte en Diever, een landgoed in Baak, molens in Hellendoorn en Harenkarspel, de kerk Sint Willebrord in Pekela, en De Colckhof in Laag Zuthem.

In de walsenstoelen wordt het graan gewalst.

ling van de bouwkunst als uit industrieel archeologisch standpunt is het belangwekkend,' zo luidt de motivatie.

Functionalisme avant la lettre

De gemeentelijke monumentencommissie wijst het voorstel in februari 1989 af met een meerderheid van vijf tegen vier stemmen. De discussie gaat vooral over 'mooi' en 'lelijk', ondanks een pleidooi van commissielid *B. Veldman*. 'Tot het moment van de bouw van de meelfabriek eind 19de eeuw werd voor elk bedrijfsgebouw een mooie architectonische jas bedacht, meestal in een fraaie neostijl,' zo betoogde de Leidse architect. 'Maar in de architectuur van de Meelfabriek zien we opeens dat standpunt verlaten. We zien een bijna brutale functionalistische vormgeving die ik een 'functionalisme avant la lettre' noem.' Het Leidse college van B en W neemt het meerderheidsadvies in januari 1990 echter 'na ampele overweging' over.

In 1991 klopte Stiel aan bij de Rijksdienst voor de monumentenzorg om het complex op landelijke monumentenlijst geplaatst te krijgen. Dat verzoek werd afgewezen wegens 'het ontbreken van een functioneel toekomstperspectief.' Wel adviseert de dienst de gemeente Leiden bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan voor het gebied rekening te houden met cultuurhistorische waarden en de mogelijkheid van hergebruik.

Een voorbereidende nota van de gemeente lijkt daarna hoop te bieden. 'De binnenstad is een verzameling van bouwwerken uit een groot aantal architectuurperiodes. Soms is de geschiedenis van bepaalde bouwwerken interessanter dan de waarde van de architectuur. Beide argumenten kunnen ervoor pleiten gebouwen in stand te houden en een nieuwe functie

te geven. Hergebruik levert meestal een boeiender resultaat op dan sloop en nieuwbouw. Bijvoorbeeld de verbouwing van een deel van de meelfabriek.'

Dat klinkt een stuk beter dan het structuurplan dat Leiden in 1978 publiceerde. Daarin wordt vastgesteld dat de 17de eeuwse stadswal waarop de fabriek staat, groen moet worden. In het laatste voorontwerp bestemmingsplan keert dat idee echter weer terug. Dit document heeft lovende woorden voor de stadswal. 'Deze gordel rond de historische stad vraagt een grote bescherming en een zorgvuldig beheer van het cultuurgroen. Waar mogelijk moet het groen nog worden uitgebreid. Dit is mogelijk ter plaatse van (...) de Meelfabriek.'

Gevaar sloop niet geweken

Hoewel plaatsing op de Rijksmonumentenlijst door het positieve advies van het Pie waarschijnlijk lijkt, is het gevaar van sloop van De Sleutels nog niet verdwenen. De gemeente lijkt voorlopig af te wachten, terwijl pas volgend jaar nieuwe initiatieven tot behoud zijn te verwachten. Na de inventarisatie door het Pie van de monumenten voor de graanverwerkende industrie, gaat een team van de provincie Zuid-Holland bekijken welke objecten werkelijk bewaard moeten worden. Leiden is voor deze inventarisatie begin 1995 aan de beurt. De Boer: 'locale organisaties moeten alert blijven. Helaas zijn er genoeg voorbeelden van complexen die niet direct bedreigd leken te worden, die 'opeens' tegen de vlakte gingen.' Toch is de projectcoördinator optimistisch: 'de minister neemt uiteindelijk de beslissing of de meelfabriek tot monument wordt uitgeroepen. Ik heb goede hoop dat die beslissing positief uitvalt.'

Eric Jan Weterings is medewerker van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden.